

پتانسیل‌های گردشگری در توسعه کارآفرینی زنان روستایی (مطالعه موردی: زنان روستای وکیل آباد اردبیل)

منصور رحمتی^{۱*}، فاطمه مقبولی^۲

۱. گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری و روستایی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران.

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیای طبیعی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه محقق، اردبیلی، اردبیل، ایران.

* نویسنده مسئول، Email: rahmati1358@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰ آذر ۰۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳ اردیبهشت ۲۴

چکیده

مقدمه: امروزه گردشگری روستایی یکی از فعالیت‌هایی است که به دلیل تنوع در مشاغل می‌تواند زمینه اشتغال و توسعه کارآفرینی زنان روستایی را فراهم کند. آن‌ها به راحتی می‌توانند در کنار فعالیت‌های روزمره خانگی خود به فعالیت زمینه گردشگری بپردازند.

هدف: هدف اصلی این پژوهش بررسی رابطه کارآفرینی زنان روستایی و گردشگری و نهایتاً میزان اثرگذاری آن‌ها می‌باشد.

روش‌شناسی: این پژوهش از لحاظ هدف، کاربردی و از لحاظ ماهیت، توصیفی - تحلیلی است که برای جمع‌آوری اطلاعات از روش اسنادی - میدانی (پیمایشی) استفاده شده است. جامعه آماری تحقیق زنان روستای سردابه به تعداد ۴۰۷ نفر می‌باشد که از طریق جدول مورگان و جرسی تعداد ۲۰۰ نفر به عنوان نمونه آماری تعیین حجم شده و سپس به روش نمونه‌گیری تصادفی ساده از آن‌ها پرسشنامه جمع‌آوری شده است. در این تحقیق به منظور تجزیه و تحلیل اطلاعات از مدل حداقل مجذورات جزئی در نرم‌افزار Warp-pls استفاده شده است.

قلمرو جغرافیایی پژوهش: در این پژوهش روستای گردشگری سردابه اردبیل با توجه به پتانسیل بالای گردشگری و داشتن شرایط مناسب برای کارآفرینی زنان روستایی به عنوان نمونه مورد مطالعه قرار گرفته است.

یافته‌ها و بحث: نتایج تحقیق نشان داد که هر چهار فرضیه اصلی تحقیق مبنی بر اینکه بین کارآفرینی گردشگری زنان روستایی با صنایع دستی، خدمات، محصولات تولیدی و آداب و رسوم رابطه معنادار و مستقیم وجود دارد. در مورد اثرگذاری آن‌ها هم می‌توان گفت که تنها اثرگذاری دو عامل محصولات تولیدی و آداب و رسوم، از نظر آماری معنادار می‌باشد. در نتیجه رشد و توسعه این مؤلفه‌ها می‌تواند منجر به رونق کارآفرینی زنان روستایی و برعکس رونق کارآفرینی زنان باعث رشد گردشگری روستایی شود.

نتیجه‌گیری: می‌توان گفت بین دو متغیر کارآفرینی زنان و گردشگری روستایی رابطه متقابل و مثبت برقرار است برای بهبود کارآفرینی گردشگری زنان روستای وکیل آباد اردبیل بایستی روی این دو عامل تمرکز بیشتری شود.

کلیدواژه‌ها: گردشگری روستایی، اشتغال‌زایی، زنان، دهستان سردابه، اردبیل.

مقدمه

یکی از ارکان جامعه امروزی، روستاها هستند که نقش مهمی در بهبود شرایط اقتصادی و افزایش توازن در جامعه از لحاظ توسعه پایدار برقرار می‌نمایند (طالب و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۹). بیکاری و کمبود فرصت‌های شغلی از مشکلات اصلی روستاها می‌باشد. کاهش شاغلان بخش کشاورزی این واقعیت را نشان می‌دهد که در آینده، افزایش اشتغال در نواحی روستایی در گرو توسعه بخش‌های صنعت و خدمات است. کارآفرینی به‌عنوان موتور توسعه اقتصاد، می‌تواند یکی از راهبردهای اصلی حل مشکلات روستایی، متنوع‌سازی اقتصادی و استفاده بهینه از منابع روستاهای کشور باشد (کاوپانی و همکاران، ۱۳۹۷: ۲۵۴). آگاهی جوامع از منبع درآمد ارزی گردشگری باعث شده که گردشگری مفهوم گسترده‌تری در تمام ابعاد پیدا کند و به عنوان یک صنعت تلقی شود (جوان و همکاران، ۱۴۰۳: ۳۸). بی‌شک روند توسعه اقتصادی در کشورهای توسعه یافته بیانگر این واقعیت است که اقتصاد تحت تأثیر کارآفرینی است، به گونه‌ای که کارآفرینان در توسعه اقتصادی کشورهای توسعه یافته، نقش محوری داشته و کشورهای توسعه نیافته اهمیت آن را در توسعه اقتصادی نادیده گرفته‌اند (ولی‌زاده و همکاران، ۱۳۹۱). توسعه کارآفرینی زمانی موفق و پایدار است که همه اقشار به ویژه گروه‌هایی که قدرت تأثیرگذاری کمتری دارند در تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی مشارکت داشته باشند. یکی از این اقشار، قشر زنان می‌باشد (صدرموسوی و کهنمویی، ۱۳۸۳: ۹۲). کارآفرینی در مناطق روستایی می‌تواند برطرف کننده بسیاری از چالش‌ها از جمله بیکاری، درآمد پایین، فقدان تنوع اقتصادی و مهاجرت باشد. با توجه به نقش غیر قابل انکار زنان در توسعه روستایی، تقویت کارآفرینی زنان روستایی می‌تواند در دستیابی به توسعه پایدار در مناطق روستایی نقش مؤثری ایفا نماید (جمشیدی و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۳۸).

بنابراین تلاش برنامه‌ریزان و کارشناسان روستایی، در گام نخست باید معطوف به جبران محدودیت‌ها، محرومیت‌ها و سوق دادن زنان روستایی به سوی تساوی اجتماعی و اقتصادی باشد و این امر جز با توانمندسازی آنان از طریق کارآفرینی میسر نمی‌شود (شریفی و عادل، ۱۳۹۰: ۱۱۳) بنابراین می‌توان گفت که کارآفرینی گردشگری روستایی راهکاری جدید در نظریه‌های توسعه برای توانمندسازی و ظرفیت‌سازی در مناطق روستایی در جهت کاهش شکاف شهر-روستا است و به علت ماهیت اشتغال‌زایی بالا می‌تواند برای روستاییان اشتغال مولد و برای بیکاران فصلی، اشتغال موقت ایجاد و ماندگاری در روستا را تسهیل نماید (رکن الدین افتخاری و سجاسی‌قیداری، ۱۳۹۳: ۸۹) برای توسعه گردشگری روستایی، زنان هم باید در فرایند تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری‌ها مشارکت داشته باشند چون نیمی از جمعیت روستا را زنان تشکیل می‌دهند، حق اظهار نظر دارند، دارای قابلیت‌های فوق العاده‌ای در زمینه‌های مختلف بخصوص محصولات تولیدی روستا می‌باشند، اطلاعات بسیار زیادی از جامعه خود دارند و به مسائل و مشکلات و راه‌حل‌های آن وقوف بیشتری دارند، منتهی چون تصمیم‌گیری‌ها و برنامه‌ریزی‌ها و طراحی پروژه‌ها بدون حضور آن‌ها صورت می‌گیرد و راه‌حل‌ها هم اغلب به‌صورت دستوری از بالا به پایین می‌آید باعث ناموفق بودن پروژه‌ها در جوامع روستایی شده است. از سوی دیگر زنان روستایی به دلیل از دست دادن مشاغل سنتی در محیط روستا و افزایش سطح تحصیلات خواستار اشتغال در بخش غیر کشاورزی هستند (مقصودی و رحیمی، ۱۳۸۷: ۹۲). بنا به موارد گفته شده گردشگری بهترین گزینه برای اشتغال و کارآفرینی زنان روستایی است چون هم فرصت‌های شغلی زیادی برای زنان ایجاد می‌کند و هم به سرمایه زیادی نیاز ندارد و آموزش آن سریع و آسان است. زنان روستایی می‌توانند این کارها را در منزل خود در کنار وظایف روزمره خود انجام دهند (مثل صنایع دستی) که ماهیت خود این شغل‌ها خود به‌عنوان جاذبه گردشگری باعث توسعه گردشگری روستایی می‌شود و توسعه گردشگری روستایی منجر به توسعه پایدار اقتصاد روستا و در نهایت منجر به توسعه اقتصاد ملی می‌شود.

مطالعه‌موردی این پژوهش روستای گردشگری وکیل‌آباد اردبیل است که با جاذبه‌های طبیعی و تاریخی منحصربه‌فرد، پذیرای هزاران مسافری است که از سراسر کشور برای گذراندن اوقات فراغت خود به این منطقه سفر می‌کنند. علی‌رغم استعداد بالای روستا در جذب گردشگر و کارآفرینی و اشتغال‌زایی به‌ویژه برای زنان روستایی، تاکنون از جاذبه‌های این منطقه چندان بهره‌برداری نشده است، درحالی‌که زنان این روستا می‌توانند از صنعت گردشگری در

زمینه‌های مختلف (پذیرایی و ارائه انواع خدمات، تولید محصولات لبنی و صنایع دستی) کارآفرینی کرده و درآمدزایی کنند. بررسی‌های میدانی که از طریق پرسش‌نامه و مصاحبه با مردم محلی در این خصوص انجام شد نشان می‌دهد که زنان روستای سردابه هنوز از قابلیت‌های محیطی برای کارآفرینی استفاده نکرده‌اند یا خیلی کم بهره برده‌اند و اکثر قریب به اتفاق زنان این روستا همچنان بکار زراعت، دامداری و خانه‌داری سنتی مشغول هستند و هنوز هم در این روستا نگاه سنتی به نقش زن در خانواده حاکم است. به همین دلیل هدف این پژوهش آن است که رابطه کارآفرینی زنان روستایی و گردشگری و میزان اثرگذاری آن‌ها را بررسی کند.

در خصوص نقش گردشگری روستایی در توسعه کارآفرینی به‌ویژه برای زنان، تحقیقات ارزشمندی انجام گرفته است که در ادامه به تعدادی از آن‌ها اشاره شده است.

خانی (۱۳۹۰)، پژوهشی با عنوان بررسی فرصت‌های اقتصادی برای مردان و زنان در گردشگری انجام داده است که نتایج تحقیق ایشان نشان می‌دهد که در این زمینه زنان روستایی می‌توانند با فرصت شناسی و ارائه خدمات مطلوب، زمینه لازم نه تنها برای بهبود توسعه اقتصادی برای خانواده داشته باشند، بلکه زمینه لازم برای تقویت جایگاه زن در خانواده نیز فراهم خواهد شد. در پژوهشی دیگر ایمنی قشلاق و همکاران (۱۳۹۱) به بررسی نقش گردشگری در توسعه کارآفرینی زنان در منطقه اسکو پرداختند که طبق نتایجی که آن‌ها به دست آوردند، سازوکارهای گردشگری روستایی زمینه لازم را بهبود و تقویت کارآفرینی زنان روستایی و افزایش نقش مؤثر برای بهبود و تقویت بنیان‌های اقتصادی خانواده‌ها ایجاد خواهد کرد و این موضوع زمینه را برای بهبود و توسعه گردشگری ایجاد می‌نماید. در پژوهشی دیگر غنیان و فتوتی (۱۳۹۲)، تحقیق را با عنوان گردشگری راهکاری جهت توسعه کارآفرینی زنان روستایی انجام دادند، طبق نتایج تحقیق ایشان با رشد و رونق گردشگری نیازها و تقاضاهای جدید پیش می‌آید و میزان تقاضا نسبت به کالاها، خدمات و امکانات موجود افزایش می‌یابد. این امر محیط ایجاد کسب‌وکارهای جدید را فراهم کرده و موجب افزایش روحیه کارآفرینی در بین روستاییان می‌شود و همچنین منجر به افزایش سرمایه‌گذاری و ایجاد بنگاه‌های جدید اقتصادی در مناطق روستایی می‌شود. علاوه، با آمدن گردشگر به روستا، در اثر تعامل فرهنگی با گردشگران، فرهنگ و آگاهی‌های عمومی گردشگران افزایش می‌یابد. همچنین طبق مطالعات سروستان و همکاران (۱۳۹۵)، با عنوان بررسی و شناسایی موانع تأثیرگذار در توسعه کارآفرینی زنان روستایی، معیارهایی از قبیل بعد شخصیتی، مالی، قانونی، خانوادگی، علمی و تحصیلی، فرهنگی و اجتماعی بر کارآفرینی زنان در خوزستان شناسایی شده است که با بررسی این معیارها می‌توان نقش مهم و برجسته‌ای در تقویت کارآفرینی زنان روستایی در خوزستان ایجاد نمود. حبیبی کوشکوهی، منشی‌زاده، رضویان (۱۳۹۸) نقش گردشگری در کارآفرینی نواحی روستاهای املش و رودسر را مورد مطالعه قرار دادند و به این نتیجه رسیدند که بین کارآفرینی روستایی و گردشگری رابطه مستقیم وجود دارد نتایج پژوهش با توجه به بررسی‌های صورت گرفته بیان‌کننده اهمیت گردشگری در روند افزایش اشتغال و رشد کارآفرینی می‌باشد و افزایش توان گردشگری روستایی باعث رونق کسب‌وکار و افزایش فرصت‌های کارآفرینی و رشد اشتغال در مناطق روستایی می‌گردد.

همچنین در خارج از کشور نیز تحقیقات متعددی در این خصوص انجام گرفته است که در ذیل به برخی از آن‌ها اشاره می‌گردد.

کوتوسو^۱، نتا^۲، ساماتراکی^۳، پارالیدو^۴ (۲۰۰۹) نیز در مورد کارآفرینی گردشگری روستایی زنان در یونان با بررسی تعاونی‌ها و شرکت‌های خصوصی مطالعاتی انجام دادند که طبق مطالعات آن‌ها کارآفرین زنان در حومه یونان به دو شکل خصوصی و مشارکتی تجارت گردشگری کشاورزی بیان شده است. نتایج آن نشانگر اختلافات قابل توجه دو شکل شرکت را تأیید می‌کند. زنانی که تعاونی‌ها را انتخاب می‌کنند خیلی جوان نیستند و اغلب تحصیلات نسبتاً کم،

¹ Koutsou

² Notta

³ Samathrakis

⁴ Partalidou

بلا تکلیف و مردد هستند ولی زنانی که شکل خصوصی شرکت را انتخاب می‌کنند جوان‌تر و بهتر هستند. کولکگی^۱، بولوت^۲ و سزان^۳ (۲۰۱۲) نیز نقش زنان در گردشگری روستاهای گازیلر ترکیه را مورد مطالعه قرار دادند. این مطالعه برای تعیین پتانسیل و امکان توسعه بوم گردی در روستای باردی با توجه به رفتارهای زنان محلی انجام شده است. نتایج مطالعات آن‌ها نشان می‌دهد که توسعه فعالیت‌های مهم برای توسعه گردشگری در منطقه، که دارای پتانسیل‌های گردشگری بالایی است با وجود ارزش‌هایی مانند کوه، فلات و میراث فرهنگی، می‌تواند به حل چالش‌ها و مسائل اقتصادی و اجتماعی کمک کند. آکریووس^۴، رکلیت^۵ و تئودروپاتی^۶ (۲۰۱۴) پژوهشی در مورد کارآفرینی گردشگری و استفاده از منابع پایدار اوریتانیا یونان انجام دادند. یافته اصلی این تحقیق این است که از منابع پایدار عمدتاً به دلیل وضعیت اقتصادی منفی تجارت گردشگری و بحران به‌طور کلی که منجر به سودآوری پایین می‌شود، به‌طور مؤثر و عمیق استفاده نمی‌شود و نتیجه عملی این تحقیق این است که بحران اقتصادی نباید به‌عنوان افزونه‌ای برای از دست دادن تجارت از سوی کارآفرینان باشد بلکه باید به‌عنوان نقطه شروع جدید در نظر گرفته شود تا مزیت انعطاف‌پذیری آن را همراه با تغییر فرهنگ ملی در نحوه کار افزایش دهد. سانگ^۷ و ژو^۸ (۲۰۱۷) تحقیقی در مورد سرمایه اجتماعی و تحرک کارآفرینی در توسعه گردشگری روستاهای چین انجام دادند. این مطالعه از یک مقصد در مراحل اولیه در مناطق روستایی چین به‌عنوان موردی برای کشف تجارب مهاجران کارآفرین داخلی در توسعه گردشگری استفاده می‌کند و تحرک جغرافیایی آن‌ها و سازمانی، ابعادی از سرمایه اجتماعی از جمله پشتیبانی نهادی جامعه باز و شبکه‌های اجتماعی شخصی داده‌های اولیه مصاحبه از کارآفرینان گردشگری داخلی، اعضای اصلی جامعه محلی و مقامات دولتی مرتبط با پروژه‌های گردشگری جمع‌آوری شده است. یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که کارآفرینان داخلی قبل ورود به صنعت گردشگری برداشت غیرواقعی داشتند و تحرک کارآفرینی در توسعه گردشگری تحت تأثیر هر سه بعد سرمایه اجتماعی است. دیوارت^۹ و پیرا^{۱۰} (۲۰۱۸) نیز تحقیقی در مورد نقش زنان در گردشگری روستایی مناطق فدرال با هدف بررسی واقعیت زنان کار در گردشگری روستایی انجام دادند. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که فعالیت‌های گردشگری روستایی رابطه مثبت بین زنان و مردان درگیر در گردشگری را ارتقا می‌بخشد. فعالیت زنان فقط یک فعالیت تکمیلی نیست بلکه یک عنصر اصلی برای حفظ گردشگری روستایی در مزارع مورد مطالعه است و نقش اصلی را در این زمینه دارد.

با عنایت به پیشینه‌های مذکور، می‌توان این‌چنین بیان کرد که هرکدام از تحقیقات مذکور از روش و منظر خاصی کارآفرینی زنان را در بخش گردشگری مورد مطالعه قرار داده‌اند. تفاوت تحقیق پیش‌رو با تحقیقات پیشین، در روش و مدل تحلیل و محدوده مورد مطالعه می‌باشد، به‌گونه‌ای که برای تحلیل تحقیق از مدل نسبتاً جدید حداقل مربعات جزئی در راستای بررسی رابطه بین متغیرها و میزان اثرگذاری آن‌ها استفاده شده و این‌که چنین تحقیقی برای محدوده مورد مطالعه انجام نگرفته است.

گردشگری روستایی: گردشگری روستای یکی از مردمی‌ترین اشکال گردشگری است. گردشگری روستایی نوعی گردشگری است که علاوه بر آن که مناطق روستایی و محیط پیرامون را در برمی‌گیرد، خدمت‌رسانی و سرویس‌دهی، همچنین عرضه کالا و خدمات به توریست‌ها را نیز شامل می‌شود و کلیه فعالیت‌های موجود در این صنعت را تحت پوشش قرار می‌دهد و دارای اشکال متنوع و مختلفی است (قناعی، ۱۳۹۳: ۶). گردشگری روستایی گونه‌ای کلاسیک از گردشگری پایدار است که مبتنی بر حفظ میراث فرهنگی و طبیعی مناطق روستایی، اتکا به منابع محلی و مشارکت

¹ Kulekci

² Bulut

³ Sezan

⁴ Akrivos

⁵ Reclitis

⁶ Theodroyani

⁷ song

⁸ Zhou

⁹ Duarte

¹⁰ Pereira

حداکثری ساکنان محلی می‌باشد (جوان و همکاران، ۱۴۰۳: ۸۶). اگر این مفهوم گسترده‌تر پذیرفته شود، گردشگری روستایی نه تنها گردشگری مزرعه و گردشگری کشاورزی را دربر می‌گیرد (که معمولاً به معنای گردشگری روستایی برای اکثر مردم است)، بلکه تعطیلات در طبیعت به مقاصد خاص، گردش در نواحی روستایی و گردشگری اقامتی را شامل می‌شود و خدمات آن علاوه بر اسکان عبارت است از مراسم، جشن‌ها، تفریح بیرون از منزل، تولید و فروش صنایع دستی و فراورده‌های کشاورزی و غیره (شریف‌زاده و مرادنژاد، ۱۳۸۱: ۵۴). درواقع چنین برداشتی از گردشگری روستایی می‌تواند زمینه‌های مختلف فعالیت‌های گردشگری چون بازدید از سکونتگاه‌ها، رویدادها، جشنواره‌ها، ورزش‌ها و تفریحات گوناگون روستایی را در برمی‌گیرد (پاپلی‌یزدی و سقایی، ۱۳۹۳: ۲۰۱).

گردشگری روستایی و اشتغال: امروزه یکی از فعالیت‌های مهم در سطح جهانی، ملی و ناحیه‌ای گردشگری است و از آنجا که گردشگری روستایی خود یکی از انواع گردشگری است (رضوانی و مرادی، ۱۳۹۱: ۳۱) و گسترش آن می‌تواند، فعالیت‌های اقتصادی و مشاغل گوناگونی را در مناطق روستایی به وجود آورد که بیشتر شامل فرصت‌های شغلی-خدماتی هستند، افزایش تولیدات صنایع دستی و فروش آن‌ها، گسترش خدمات هتلداری و حمل‌ونقل، افزایش تقاضای گردشگران برای کالاها و خدمات، ایجاد فروشگاه‌های عرضه مایحتاج عمومی و غیره باعث به وجود آمدن مشاغل جدید می‌شود که در پی آن، از نرخ بیکار و تعداد مهاجرت از روستا به شهرها کاسته شده و نیروی مازاد بخش کشاورزی و دامداری به بخش خدمات انتقال می‌یابد (دادورخانی، رضوانی، ایمنی‌قشلاق، ابوذرجمهری، ۱۳۹۰: ۱۷۰ و ۱۷۱). از این رو برای اشتغال‌زایی در جامعه روستایی و جلوگیری از مهاجرت‌های بی‌رویه و بی‌مورد، ضرورت برنامه‌ریزی و توسعه مشاغل مرتبط با توسعه روستایی در بسیاری از روستاها احساس می‌شود (بخشی‌زاده، ۱۳۸۷: ۱).

کارآفرینی: امروزه به زعم بسیاری اندیشمندان، یکی از راه‌های دستیابی به توسعه و از بین بردن شکاف‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی جوامع، در مفهوم کارآفرینی نهفته شده است (کریمی، ۱۳۹۳)، زیرا کارآفرینی می‌تواند با خلق فرصت‌های جدید اشتغال و درآمد، نقش مؤثری در بهبود وضع اقتصادی و معیشتی جوامع داشته باشد (ملاشاهی و تبریزی دختفرد، ۱۳۹۳). به همین دلیل توجه با مقوله کارآفرینی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. واژه کارآفرینی از کلمه فرانسوی *entreprendre* به معنای «واسطه و دلال» و یا اصطلاح انگلیسی *To Under Take* به معنی «متعهد شدن» نشأت گرفته است. کارآفرینی به عنوان فرایند تخریب خلاق، موتور محرکه توسعه اقتصادی است که در آن کارآفرین از طریق تخریب خلاق، سازوکارهای موجود در بازار خارج می‌کند (مرادی و همکاران، ۱۳۹۹: ۶۶). در واقع کارآفرینی یعنی داشتن ابتکار، نوآوری و تفکر خلاقانه برای ارائه کسب‌وکارهای جدید از طریق کشف و شناخت فرصت‌های محیطی و استفاده بهینه از منابع موجود (دادورخانی و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۷۲). کارآفرینی به عمل درک و پیاده‌سازی یک ایده، فرایند تولید یک محصول و یا یک کسب‌وکار جدید اطلاق می‌شود. بر این اساس فرایند کارآفرینی شامل مجموعه اقداماتی است که برای شناسایی و ارزیابی فرصت، چگونگی کسب‌وکار موردنظر، شناسایی منابع موردنیاز و چگونگی به دست آوردن این منابع جهت اجرا و بهره‌برداری از کسب‌وکار موردنظر است (خسروی‌پور و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۴). مقیمی فرایند کارآفرینی را مشتمل بر پنج مرحله می‌داند که عبارت‌اند از: ۱) توسعه یک ایده جدید؛ ۲) مطالعه و بررسی ایده‌ها؛ ۳) آماده کردن یک طرح شغلی، طرح بازاریابی و بررسی امکانات؛ ۴) جستجوی منابع مالی؛ ۵) اجرای طرح‌ها (مقیمی، ۱۳۸۴).

کارآفرینی و گردشگری روستایی: رشد صنعت گردشگری و قابلیت این صنعت برای توسعه اقتصادی دیدگاهی مهم در ادبیات گردشگری به شمار می‌رود (سجاسی‌قیداری، رکن‌الدین‌افتخاری، مهدوی، ۱۳۹۵: ۱۵۴). گردشگری ابعاد بسیار وسیعی دارد و در هر مرحله از گردشگری امکان شکل‌گیری فعالیت‌های خلاقانه و نوآورانه از سوی کارآفرینان و در مقیاس‌های گوناگون وجود دارد. به همین دلیلان اهمیت مؤلفه کارآفرینی در گردشگری را این‌گونه تبیین می‌کند: از آنجا که گردشگری یک صنعت پویاست، نیازمند کارآفرینانی است که فرصت‌های توسعه جدید و روش‌های خلاق مدیریت توسعه موجود را کشف کنند. توانایی کشف فرصت‌ها، تأمین منابع مالی موردنیاز، شناسایی اماکن و سایت‌های برتر، استخدام طراحان به‌منظور توسعه فیزیکی، تأمین منابع انسانی موردنیاز برای مدیریت تأسیسات فیزیکی و

خدماتی برای توسعه گردشگری بسیار مهم است. کارآفرینی در بسیاری از کشورهای توسعه‌یافته بخشی از فرهنگ محسوب می‌شود و نبود این عامل در بسیاری از کشورهای توسعه‌نیافته نقص اساسی است که توسعه گردشگری را با مشکل مواجه می‌سازد (سجاسی قیداری و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۵۵). لذا می‌توان گفت که کارآفرینی یک نیروی محرک در بهبود بهره‌وری اقتصاد گردشگری بوده که هدف نهایی آن بهبود کیفیت زندگی روستاییان است؛ زیرا بهره‌وری گردشگری عاملی کلیدی است که روستاییان را قادر می‌سازد تا از طریق ترکیب بهینه منابع موجود، داشتن مهارت‌های انسانی، فناوری تجهیزات جدید و سرمایه و خدمات میانی ارزش‌افزوده ایجاد کنند. پس می‌توان گفت که بهره‌وری گردشگری روستایی با اتکا بر رویکرد کارآفرینانه در توسعه اقتصادی و اجتماعی تأثیر می‌گذارد. منبع افزایش درآمد، هدفی برای بهبود همکاری نیروی کار، مدیریت و مشارکت روستاییان به شمار می‌رود (سجاسی قیداری و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۵۶).

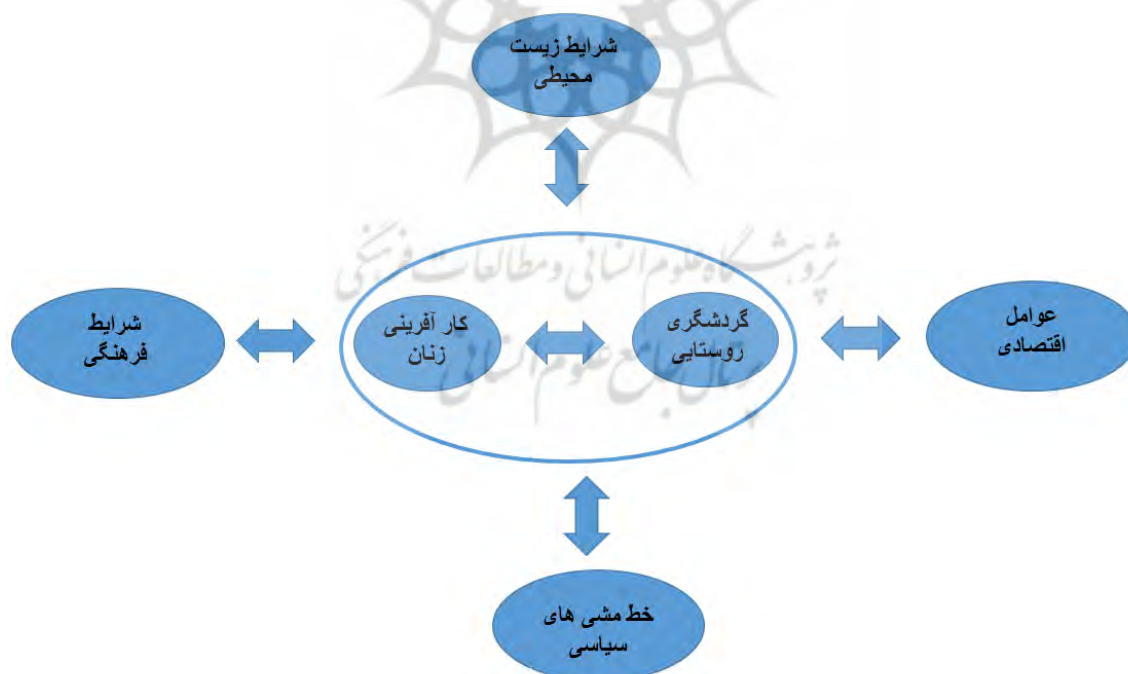
کارآفرینی زنان روستایی در گردشگری: کارآفرینی عامل مهمی برای موفقیت همه صنایع، از جمله توریسم، هست. کارآفرینی، به خاطر تغییر سریع درخواست‌ها و انتظارات مشتریان و تمایل همیشگی به نوآوری، امری حیاتی برای توریسم هست. در این میان، کارآفرینی زنان روستایی، بیشتر با مفهوم کارآفرینی اجتماعی مرتبط است (عبدی، ۱۳۹۵: ۲۱). کارآفرینان زن در محیط روستایی نقش حیاتی در ایجاد کار اقتصادی و کمک به توسعه و تنوع بخشی این بخش روبه زوال ایفا می‌کنند. در این معنا، توریسم در طی سالیان اخیر به‌عنوان فرصتی عمده برای زنان در جهت ملحق شدن به بازار کار و کسب استقلال اقتصادی تلقی شده است؛ اما در این حالت، محدودیت‌های مختلفی که توسط فصلی بودن، اندازه کوچک تجارت، هزینه‌های عملیاتی بالا و مدیریت خانواده و غیره تجربه می‌شوند، این را برای تجارت‌های توریسم روستایی دشوار می‌سازد تا منابع کافی را برای مالکان/مدیران خود فراهم نمایند تا از درآمد این تجارت به‌تنهایی امرارمعاش کنند (عبدی، ۱۳۹۵: ۲۳). مشارکت زنان روستایی به‌عنوان یکی از ارکان مهم گردشگری روستایی این امکان را می‌دهد که زمینه تمایز و نوآوری بالاتر به گردشگران را ممکن سازند. در این بین کارآفرینی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین بخش‌هایی است که زن‌ها در مقوله ارائه خدمات گردشگری و جذب و بهبود توسعه گردشگری از خود انجام می‌دهند؛ اما اغلب این زنان از میزان تحصیلات پایینی برخوردار هستند، از توانایی‌های خود بی‌خبر بوده و در بیشتر موارد بسیار آسیب‌پذیر نشان می‌دهند (مرادعلیان و امزنی، ۱۳۹۶: ۲). در گذشته زنان روستایی به کشاورزی و فعالیت‌های مرتبط با آن می‌پرداختند، اما امروزه بر اثر پیشرفت صنعت و تکنولوژی، حتی در روستاهای کشورهای در حال توسعه نیز مشاغل غیر کشاورزی توسعه‌یافته است (ایمنی‌قشلاق و همکاران، ۱۳۹۱: ۲۱۹).

رابطه گردشگری روستایی و کارآفرینی زنان: گردشگری روستایی و کارآفرینی زنان همانند دو سر یک رابطه هستند، هر چه میزان گردشگری روستایی بهبود یابد، زمینه لازم برای تقویت کارآفرینی زنان افزایش می‌یابد و از سوی دیگر هر چه میزان کارآفرینی آن‌ها در گردشگری روستایی بهبود یابد، از طریق ایجاد حس تمایز در بین گردشگران می‌توان انتظار تقویت و بهبود گردشگری روستایی، جذب و بهبود آن را داشت (احمدی و صلاحی‌مقدم، ۱۳۹۲). شارپلی معتقد است که توسعه گردشگری افزایش نقش زنان در جوامع سنتی و دورافتاده را موجب می‌شود (مهدوی، ۱۳۸۱: ۷۷). گردشگران امروزی به دنبال ایجاد حس تمایز در گردشگری هستند به‌طوری‌بتواند با جنبه‌های زندگی که مدت‌های مدیدی است به‌واسطه ماشینی شدن کسب‌وکارها به وجود آمده است، فاصله گرفته‌اند، بیشتر آشنا و ارتباط برقرار نمایند. در این بین زن‌ها می‌توانند با ارائه خدمات و محصولات با خلاقیت و نوآوری، زمینه افزایش حس تمایز و لذت را در بین گردشگران ایجاد کرده و از این طریق در راستای افزایش قصد تکرار گردش در بین گردشگران ایجاد نمایند. هرچه میزان تکرار گردش گردشگران افزایش یابد، روستاییان بهتر می‌توانند از پیامدهای مثبت گردشگری روستایی چه در بخش اقتصادی و چه در بخش توسعه پایدار روستایی استفاده نمایند؛ بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که کارآفرینی زن‌ها بر جذب گردشگری روستایی و قصد تکرار گردشگری تأثیرگذار است (مرادعلیان و امینی، ۱۳۹۶: ۴). در جمع‌بندی آنچه در مبانی نظری تحقیق آمده می‌توان گفت که بین دو مؤلفه اصلی تحقیق یعنی گردشگری روستایی و کارآفرینی زنان ارتباط متقابل و مثبتی برقرار است؛ گردشگری روستایی زمینه‌های

کارآفرینی زنان را در روستا فراهم می‌کند چون بیشتر کارهای گردشگری روستایی متناسب با روحیهی زنان است و زنان در این کار نسبت به مردان سرآمدترند زنان با خلاقیت و نوآوری در کارآفرینی جذابیت و تمایز را گردشگران ایجاد کرده و باعث رونق گردشگری روستایی می‌شوند در این بین مجموعه‌ای از عوامل دیگر چون عوامل اقتصادی، زیست‌محیطی، فرهنگی-اجتماعی و خط‌مشی‌های سیاسی بر روند این تأثیر می‌گذارند و متقابلاً از آن تأثیر می‌پذیرند که با مطالعه این عوامل می‌توان گفت که کمبود سرمایه مالی، تحصیلات پایین و نبود نمایشگاه‌ها و بازارهای محلی، ضعف آموزشی و مدیریتی، عدم مشارکت گروهی و مشکلات فرهنگی از جمله مهم‌ترین عوامل بازدارنده، و قابلیت‌های طبیعی منطقه، جذب سرمایه‌گذاری‌ها، ایجاد بنگاه‌های جدید اقتصادی و آموزش افراد محلی و ارتقاء فرهنگ منطقه از جمله عوامل پیش برنده کارآفرینی زنان روستایی در گردشگری هستند این روند در صورت موفقیت هم منجر به توسعه اقتصادی خانواده و هم تقویت جایگاه زن در خانواده می‌شود.

روش‌شناسی

روش تحقیق در این پژوهش کاربردی با ماهیت توصیفی - تحلیلی است که برای جمع‌آوری اطلاعات از روش اسنادی - میدانی (پیمایشی) استفاده شده است. جامعه آماری تحقیق زنان روستای وکیل‌آباد به تعداد ۴۰۷ نفر می‌باشد که از طریق جدول مورگان و جرسی تعداد ۲۰۰ نفر به‌عنوان نمونه آماری تعیین حجم شده و سپس به روش نمونه‌گیری تصادفی ساده از آن‌ها پرسشنامه جمع‌آوری شده است. در این تحقیق به‌منظور تجزیه و تحلیل اطلاعات از مدل حداقل مجزورات جزئی در نرم‌افزار Warp-pls استفاده شده است. در این پژوهش برای هر یک از متغیرهای توسعه صنایع‌دستی، ارائه خدمات، توسعه محصولات تولیدی و آداب و رسوم سؤالاتی مطرح شده است که در تجزیه تحلیل حاضر کدبندی شده است (جدول ۱).

شکل ۱. مدل مفهومی تحقیق (نگارندگان، ۱۴۰۱)

جدول ۱. کدبندی متغیرهای تحقیق

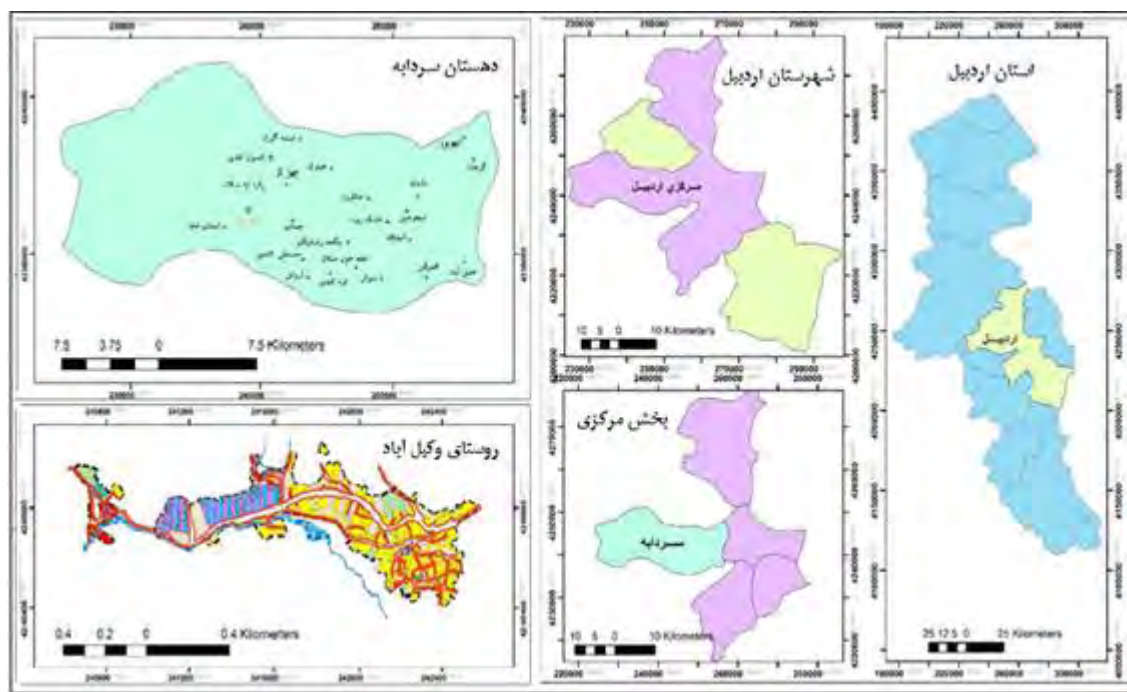
متغیرهای پنهان/ مکنون	متغیرهای آشکار نقش گردشگری در توسعه کارآفرینی زنان روستایی
توسعه صنایع دستی (sanaie)	رونق بافت انواع فرش‌های بومی - محلی (قالی، گلیم و...) a_1 ایجاد نمایشگاه صنایع دستی، لباس محلی، سوغات توسط زنان روستایی a_2 رونق ساخت و تولید محصولات و مصنوعات بومی - محلی توسط زنان روستایی a_3 رونق واگذاری مدیریت آبگرم‌های بومی - محلی توسط زنان روستایی b_4 رونق واگذاری مدیریت رستوران‌های بومی - محلی توسط زنان روستایی b_5
ارائه خدمات (khadamat)	رونق شناخت و فروش غذاهای بومی - محلی توسط زنان روستایی b_6 ایجاد کارگاه‌های آموزشی هنر و صنایع دستی زنان روستایی b_7 رونق تور لیدری زنان روستایی b_8 رونق واگذاری مدیریت خانه‌های بومی - محلی توسط زنان روستایی b_9 رونق شناخت و ارائه محصولات عشایری بومی - محلی توسط زنان روستایی c_{10} رونق تولید و فروش انواع ترشیجات و شیرینیجات بومی - محلی توسط زنان روستایی c_{11} رونق پرورش و فروش انواع گیاهان دارویی بومی - محلی توسط زنان روستایی c_{12}
توسعه محصولات تولیدی (tolidi)	رونق و فروش انواع محصولات لبنی بومی - محلی توسط زنان روستایی c_{13} رونق پرورش زنبور و فروش عسل بومی - محلی توسط زنان روستایی c_{14} رونق و پرورش قارچ‌های بومی - محلی توسط زنان روستایی c_{15} رونق پرورش دام و فروش محصولات دامی بومی - محلی توسط زنان روستایی c_{16} رونق پرورش و فروش ماهی در استخرهای بومی - محلی توسط زنان روستایی c_{17} معرفی و نمایش بهتر بازی‌های بومی - محلی توسط زنان روستایی d_{18}
آداب و رسوم (adab)	معرفی و نمایش بهتر موسیقی‌های بومی - محلی توسط زنان روستایی d_{19} معرفی نان‌ها و آش‌های محلی - بومی در آیین‌ها و سنت‌ها توسط زنان روستایی d_{20} برگزاری جشنواره‌های فروش توسط زنان روستایی d_{21}

مدل حداقل مربعات جزئی: مدل معادلات ساختاری که از روش حداقل مربعات جزئی (PLS) در حل آن استفاده شده است، می‌بایست در دو مرحله تحلیل و تفسیر شود. ابتدا مدل اندازه‌گیری و سپس مدل ساختاری مورد تحلیل و تفسیر قرار خواهد گرفت. منظور از بررسی مدل اندازه‌گیری، بررسی وزن‌ها و بارهای متغیرهای مکنون و منظور از بررسی مدل ساختاری بررسی ضرایب مسیر میان متغیرهای مکنون است. در مرحله تحلیل مدل اندازه‌گیری، تعیین می‌شود که آیا مفاهیم نظری به درستی توسط متغیرهای مشاهده‌شده اندازه‌گیری شده‌اند یا خیر. بدین منظور روایی و پایایی آن‌ها بررسی می‌شود. در یک مدل PLS، پایایی هر یک از متغیرهای مکنون (سازه‌ها)، سازگار درونی (پایایی سازه) و همچنین روایی همگرا و روایی افتراقی مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد (نوروزی و مهدوی‌فر، ۱۳۹۴).

قلمرو جغرافیایی پژوهش

روستاهای دهستان سردابه با محوریت روستای وکیل‌آباد در فاصله ۲۸ کیلومتری شهر اردبیل قرار دارد (شکل ۲). بر اساس آمار سرشماری عمومی نفوس مسکن سال ۱۳۹۵، این روستا دارای ۸۶۸ نفر جمعیت و ۲۲۸ خانوار می‌باشد که از این تعداد جمعیت، ۴۶۱ نفر مرد و ۴۰۷ نفر زن هستند (سایت درگاه ملی آمار، ۱۳۹۵). روستای وکیل‌آباد دارای انواع جاذبه گردشگری طبیعی (آبگرم یا آبدرمانی، آبشار، غار، دامنه سرسبز سیلان، ییلاق عشایر ایل سون یا شاهسون، دره‌های دیدنی، چشمه‌های یدی بولوک و اقلیم بسیار مطلوب) و اجتماعی و فرهنگی (زندگی عشایری در پیرامون روستا، جشن‌های متعدد مذهبی (اعیاد و عروسی‌ها)، مراسمات خاص سوگواری،

صنایع‌دستی و فرهنگی (فرش و گلیم)، سوغاتی (عسل ساوالان، لبنیات و...)، آداب و رسوم بومی، انواع غذاها و خوراکی‌های محلی (آش دوغ و ...)، باورها و اعتقادات محلی و ... می‌باشد (بخشی زاده، ۱۳۸۷). با توجه به شرایط اقلیمی و توپوگرافی روستا و پتانسیل‌های موجود و طبق بررسی‌های انجام شده، گردشگری این روستا جزء گردشگری طبیعت‌گرا و تفریحی می‌باشد و گردشگران آن را می‌توان به این صورت تقسیم کرد: ۱. گردشگرانی که قصد استفاده از آب‌درمانی را دارند: آب‌درمانی سردابه به سبب داشتن املاح معدنی گوناگون، جنبه درمانی داشته و گردشگران را برای درمان به سوی خود می‌کشاند ۲. گردشگرانی که جنبه کوهنوردی دارند: وجود کوه‌ها و ارتفاعات مختلف مربوط به کوه سبلان در حاشیه این روستا سبب شده که در فصول سرد سال شاهد حضور کوهنوردان محلی و در فصول گرم سال شاهد حضور پیاده‌روی‌های دسته‌جمعی باشیم. ۳. گردشگرانی که جهت دیدن آبشار بسیار زیبا به سردابه مراجعه می‌کنند. ۴. گردشگرانی که جهت بازدید از عشایران منطقه به این روستا مراجعه می‌کنند و ۵. غار سردابه نیز یکی دیگر از علل جذب گردشگری می‌باشد (رحمتی و همکاران، ۱۳۹۸: ۶). بر اساس بررسی‌های میدانی هنوز هم بسیاری از زنان این روستا در زمینه صنایع دستی فعالیت می‌کنند که از اهمیت بالایی برای خود اشتغالی زنان روستایی برخوردار است. در حال حاضر بهترین و بیشترین صنایع‌دستی که در این منطقه تولید می‌شود بافت لباس‌های زمستانی، قالی و تابلو فرش است. اما متأسفانه به علت نبود امکانات و بازار فروش صنایع‌دستی، برای زنان این روستا درآمد خیلی کمی دارد. همچنین نزدیک هفتاد درصد کار دآمداری روستا را زنان انجام می‌دهند و هنگام شدت کار زراعت، در تمامی مراحل (کاشت، داشت، برداشت) هم به مردان کمک می‌کنند در واقع نیروی عمده کار کشاورزی را تشکیل می‌دهند، در کنار کار کشاورزی، تمامی فعالیت‌های مربوط به خانه را هم بر عهده‌دارند. زنان روستایی و عشایری گرچه دوشادوش مردان کار می‌کنند اما درآمد آنان در این مشاغل بسیار کمتر از مردان است. از آنجایی که روستای سردابه از پتانسیل بالایی برای گردشگری برخوردار است و یکی از روستاهای هدف گردشگری است با توجه به ماهیت این صنعت در زمینه ایجاد اشتغال و درآمد، گردشگری در روستای وکیل‌آباد فرصت‌های شغلی زیادی را برای اهالی آن بوجود آورده و قابلیت‌های زیادی برای کارآفرینی خصوصاً برای کارآفرینی زنان روستایی دارد. چون که اشتغال در گردشگری به مهارت پیشرفته و سرمایه زیادی نیاز ندارد و زنان روستایی به راحتی در این بخش می‌توانند کارآفرینی کنند. اگر از این قابلیت‌ها درست استفاده شود، هم مشکل اشتغال، درآمد و مهاجرت به شهرها حل می‌شود و هم زنان روستایی با استفاده از این قابلیت‌ها می‌توانند به جایگاه اجتماعی متناسب با نقش اجتماعی خود برسند. (نگارنده‌گان)

شکل ۲. نقشه موقعیت جغرافیایی روستای وکیل‌آباد (نگارندگان، ۱۴۰۱)

یافته‌ها و بحث

تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از مدل حداقل مربعات جزئی، شامل چندین مرحله است که در ادامه به ترتیب ارائه شده‌اند.

پایایی متغیرهای آشکار و متغیرهای مکنون: پایایی هریک از متغیرهای آشکار مورد استفاده در مدل PLS توسط میزان بارهای عاملی هر متغیر مکنون مشخص می‌شود. ارزش هریک از بارهای عاملی مربوطه می‌بایست بزرگ‌تر یا مساوی ۰/۵ باشد. جدول شماره ۲ میزان بارهای عاملی برای متغیرهای آشکار مربوط به متغیرهای مکنون تحقیق قابل مشاهده است.

جدول ۲. ارزش بارهای عاملی متغیرهای آشکار و متغیرهای مکنون (کارآفرینی گردشگری زنان روستایی)

متغیر مکنون	صنایع دستی	خدمات	محصولات تولیدی	آداب و رسوم	کارآفرینی گردشگری زنان روستایی	P value
متغیر آشکار						
۱A	۰/۷۹۹	۰/۱۶۸	۰/۳۵۱-	۰/۰۵۹	۰/۰۳۴	۰/۰۰۱<
۲A	۰/۸۹۱	۰/۰۰۲	۰/۰۲۷-	۰/۲۹۹	۰/۲۵۹-	۰/۰۰۱<
۳A	۰/۸۶۲	۰/۱۵۷-	۰/۳۵۳	۰/۳۶۴-	۰/۲۳۶	۰/۰۰۱<
۴B	۰/۶۳۳-	۰/۷۸۹	۰/۳۶۹	۰/۵۰۷-	۰/۱۳۳-	۰/۰۰۱<
۵B	۰/۴۷۸-	۰/۶۹۱	۰/۱۶۱-	۰/۴۰۳-	۰/۲	۰/۰۰۱<
۶B	۰/۳۳۲	۰/۵۸۵	۰/۵۴۳	۰/۱۶۳	۰/۵۴۸-	۰/۰۰۱<
۷B	۰/۷۱	۰/۵۸۱	۰/۳۲-	۰/۰۷-	۰/۵۳۵	۰/۰۰۱<
۸B	۰/۱۰۷	۰/۶۱۹	۰/۹۳۱-	۰/۶۵	۰/۲۵۷	۰/۰۰۱<
۹B	۰/۲۲۹	۰/۸۳۳	۰/۳۸۳	۰/۲۸۶	۰/۲۸۵-	۰/۰۰۱<
۱۰C	۰/۵۰۹	۰/۸۷۲-	۰/۷۶۵	۰/۱۷۲	۰/۰۴۳-	۰/۰۰۱<
۱۱C	۰/۵۳	۰/۴۲۹-	۰/۵۳۹	۰/۵۲۹-	۰/۴۱۲	۰/۰۰۱<
۱۲C	۰/۲۸۶	۰/۱۷	۰/۵۳	۰/۶۷۶-	۰/۳۰۶	۰/۰۰۱<

۱۳C	۰/۳۸۴-	۰/۵۴	۰/۵۲۵	۰/۷۲۹-	۰/۱۶۷-	۰/۰۰۱<
۱۴C	۰/۸۶۹-	۱/۰۴۶	۰/۶۰۷	۰/۰۷۶	۰/۲۲۳	۰/۰۰۱<
۱۵C	۰/۳۹۱	۰/۰۴۴	۰/۴۶۰	۰/۷۶۵	۰/۰۴۴	۰/۰۰۱<
۱۶C	۰/۰۰۲-	۰/۵۸۲-	۰/۶۰۴	۰/۳۵۵	۰/۳۹۱-	۰/۰۰۱<
۱۷C	۰/۳۶۲-	۰/۲۹	۰/۶۱۸	۰/۳۷۱	۰/۲۳-	۰/۰۰۱<
۱۸D	۰/۳۶۳	۰/۵۶۴-	۰/۲۷۸-	۰/۵۹۸	۰/۲۱۱	۰/۰۰۱<
۱۹D	۰/۲۷۸	۰/۳۰۹-	۰/۰۵۴	۰/۵۹۹	۰/۱۹۲	۰/۰۰۱<
۲۰D	۰/۰۳۵	۰/۰۸۶-	۰/۲۰۲	۰/۷۴۲	۰/۵۹-	۰/۰۰۱<
۲۱D	۰/۶۰۸-	۰/۸۷۶	۰/۰۲۱-	۰/۶۵۷	۰/۳۱	۰/۰۰۱<
۲۲Ee	.	.	.	.	۱/۰۰۰	۰/۰۰۱<

(نگارندگان، ۱۴۰۱)

همان‌طور که در جدول فوق ملاحظه می‌شود تمامی مقادیر متغیرهای مرتبط با متغیر مکنون که پررنگ شده است. بالاتر از ۰/۵ است. بنابراین می‌توان گفت مدل اندازه‌گیری از پایایی کافی در زمینه متغیرهای مکنون برخوردار است. **پایایی سازه (سازگاری درونی):** برای اندازه‌گیری پایایی، شاخص پایایی ترکیبی در مدل PLS ارائه می‌شود. این شاخص بر اساس ضریب آلفای کرونباخ محاسبه می‌شود. مقدار این شاخص باید بزرگ‌تر یا مساوی ۰/۷ باشد. جدول شماره ۳، مقدار پایایی سازه را برای هریک از متغیرهای مکنون نشان می‌دهد.

جدول ۳. پایایی سازه‌های (متغیرهای آشکار) متغیر مکنون

متغیر مکنون	صنایع دستی	خدمات	محصولات تولیدی	آداب و رسوم
پایایی ترکیبی	۰/۸۸۸	۰/۸۳۱	۰/۷۹۵	۰/۷۳۶
آلفای کرونباخ	۰/۸۱۱	۰/۷۵۳	۰/۷۰۳	۰/۵۲۳

(نگارندگان، ۱۴۰۱)

همان‌طور که مشاهده می‌شود، در جدول فوق تمامی مقادیر پایایی ترکیبی، بالاتر از ۰/۷ محاسبه شده است. مقدار آلفای کرونباخ نیز در جدول فوق نشان داده شده و ملاحظه می‌شود که این ضرایب نیز همگی بالاتر از ۰/۷ هستند بنابراین مدل اندازه‌گیری از پایایی سازه مناسبی برخوردار است. **روایی همگرا:** روایی همگرا در مدل PLS توسط معیار میانگین واریانس استخراج شده (AVE) مورد تحلیل قرار می‌گیرد

جدول ۴. روایی همگرای متغیرهای مکنون

متغیر مکنون	صنایع دستی	خدمات	محصولات تولیدی	آداب و رسوم
روایی همگرا	۰/۸۵۲	۰/۷۲۱	۰/۵۷۷	۰/۶۴۳
پایایی ترکیبی	۰/۸۵۲	۰/۷۲۱	۰/۵۷۷	۰/۶۴۳

(نگارندگان، ۱۴۰۱)

با توجه به جدول شماره ۴، تمامی مقادیر میانگین واریانس استخراج شده از ۰/۵ بیشتر بوده و بنابراین مدل اندازه‌گیری از روایی همگرایی مناسب برخوردار است.

روایی افتراقی: برای ارزیابی اعتبار افتراقی باید بررسی شود که آیا میزان میانگین واریانس استخراج شده (AVE)

برای یک سازه (متغیر مکنون)، بیشتر از توان دوم همبستگی میان آن سازه و سازه‌های دیگر مدل است یا خیر.

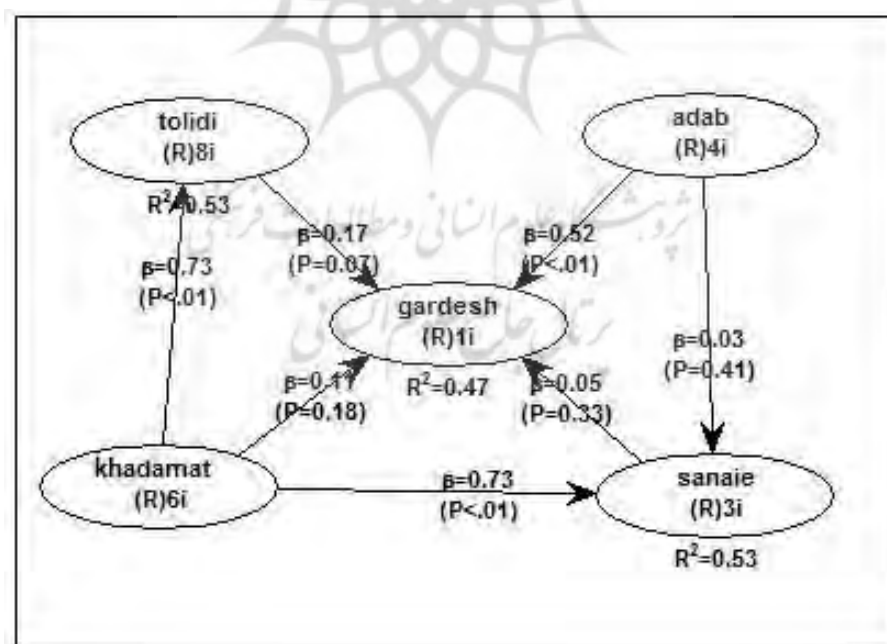
جدول ۵. اعتبار افتراقی متغیرهای مکنون (کارآفرینی گردشگری زنان روستایی)

متغیر مکنون متغیر مکنون	صنایع دستی	خدمات	محصولات تولیدی	آداب و رسوم	کارآفرینی گردشگری زنان روستایی
صنایع دستی	۰/۸۵۲	۰/۷۲۱	۰/۴۵۳	۰/۱۱۹	۰/۰۸۱
خدمات	۰/۶۲۱	۰/۶۷۷	۰/۶۵۱	۰/۳۴۳	۰/۲۸۶
محصولات تولیدی	۰/۴۵۳	۰/۵۲۴	۰/۵۷۷	۰/۵۲۱	۰/۴۰۷
آداب و رسوم	۰/۱۱۹	۰/۳۴۳	۰/۵۲۱	۰/۶۴۳	۰/۶۱۹
کارآفرینی گردشگری زنان روستایی	۰/۰۸۱	۰/۲۸۶	۰/۴۰۷	۰/۶۱۹	۱/۰۰۰

(نگارندگان، ۱۴۰۱)

مقادیر قطر اصلی در جدول ۵، نشان‌دهنده ریشه دوم AVE و سایر مقادیر نیز نشان‌دهنده همبستگی میان سازه‌هاست. ملاحظه می‌شود که تمامی سازه‌ها با شرایط موردنظر مطابقت دارند بنابراین می‌توان بیان کرد که سازه‌ها از اعتبار افتراقی برخوردارند. همان‌گونه که در جداول بالا مشخص است، عناصر روی قطر اصلی دارای مقادیر بیشتری نسبت دیگر مقادیر هستند.

تحلیل مدل ساختاری: شکل زیر که تحلیل مدل ساختاری را نشان می‌دهد، ضرایب هریک از مسیرها به نمایش درآمده است. هریک از ضرایب در صورتی قابل قبول است که مقدار P-values آن کمتر از ۰/۰۵ باشد. جدول شماره ۶ P-values مربوط به هریک از مسیرها را ارائه داده است.

شکل ۳. مدل ساختاری تحقیق (نگارندگان، ۱۴۰۱)

جدول ۶. معناداری ضرایب مسیر

مسیر اثرگذاری	ضریب مسیر	P-values	نتیجه
صنایع دستی < گردشگری	۰/۰۵	۰/۳۳	رد
خدمات < گردشگری	۰/۱۱	۰/۱۸	رد
محصولات تولیدی < گردشگری	۰/۱۷	۰/۰۷	تأیید
آداب و رسوم < گردشگری	۰/۵۲	۰/۰۳۷	تأیید
خدمات < محصولات تولیدی	۰/۷۳	۰/۰۱۲	تأیید
خدمات < صنایع دستی	۰/۷۳	۰/۰۴	تأیید
آداب و رسوم < صنایع دستی	۰/۰۳	۰/۴۱	رد

(نگارندگان، ۱۴۰۱)

در جدول شماره ۷ هرچه ضرایب به دست آمده بالاتر باشند نشان دهنده آن است که متغیر مدنظر اثرگذاری بیشتری دارد. در مدل ساختاری به دست آمده، متغیر ارائه خدمات با ضریب تأثیر ۰/۷۳ بیشترین تأثیر را بر متغیرهای توسعه صنایع دستی و محصولات تولیدی گذاشته است. همچنین ضریب تأثیر متغیرهای صنایع دستی، ارائه خدمات، محصولات تولیدی و آداب و رسوم بر متغیر توسعه گردشگری به ترتیب برابر است ۰/۰۵، ۰/۱۱، ۰/۱۷ و ۰/۵۲ است. کمترین ضریب تأثیر مربوط به متغیر آداب و رسوم بر توسعه صنایع دستی است که معادل ۰/۰۳ است. در این بین، اثرگذاری متغیرهای محصولات تولیدی، آداب و رسوم بر توسعه کارآفرینی گردشگری زنان روستایی و اثرگذاری متغیر ارائه خدمات به متغیرهای محصولات تولیدی و صنایع معنادار می‌باشند (در این خصوص میزان P-values به دست آمده کمتر از ۰/۰۵ بوده است) و در واقع فرضیات مطرح شده از نظر آماری در سطح معناداری ۹۵ درصد مورد تأیید قرار می‌گیرند.

جدول ۷. ضرایب تعیین متغیرهای وابسته

شاخص	متغیرهای وابسته
R^2	
۰/۵۳۱	توسعه صنایع روستایی
۰/۵۳۳	توسعه محصولات تولیدی
۰/۴۷۴	کارآفرینی گردشگری زنان روستایی

(نگارندگان، ۱۴۰۱)

قدرت پیش‌بینی مدل طراحی شده با استفاده از مقدار ضریب، برای متغیرهای وابسته تحلیل می‌شود، مقادیر بزرگ‌تر یا مساوی ۰/۱ را برای ضریب تعیین قید کرده‌اند. با توجه به جدول شماره ۸ می‌توان نتیجه گرفت که مدل ساختاری تحقیق حاضر از قدرت کافی برخوردار است در این مدل ۰/۵۳۱ درصد از واریانس متغیر توسعه صنایع دستی را توسط متغیرهای وارد شونده بر آن توجیه می‌کند. همچنین این مقدار برای متغیر توسعه محصولات تولیدی و توسعه کارآفرینی گردشگری زنان روستایی به ترتیب برابر با ۰/۵۳۳ و ۰/۴۷۴ درصد است.

جدول ۸. آزمون/ستون-گیسر

شاخص	متغیرهای وابسته
Q^2	
۰/۱۶۸	توسعه صنایع روستایی
۰/۱۲۳	توسعه محصولات تولیدی
۰/۱۴۲	کارآفرینی گردشگری زنان روستایی

(نگارندگان، ۱۴۰۱)

بر اساس آزمون استون-گیسر، چون مقادیر آزمون گیسر بالاتر از صفر محاسبه شده است، نشان می‌دهد که مدل در نظر گرفته شده، ظرفیت و توان پیش‌بینی لازم را دارد.

نتیجه‌گیری

یکی از راه‌های رونق اقتصادی جوامع روستایی، گردشگری روستایی می‌باشد که در صورت سیاست‌گذاری کلان و بسترسازی و اطلاع‌رسانی مناسب منجر به جذب گردشگر زیادی می‌شود، با افزایش گردشگر تقاضا برای محصولات و خدمات متنوع سنتی و نوین افزایش می‌یابد و افزایش تقاضا زنان روستایی با قابلیت را جهت تأمین تقاضا به کارآفرینی و ایجاد اشتغال ترغیب می‌کند چنانچه زنان روستایی در این زمینه آموزش‌های لازم را ببینند و از طرف بخش‌های خصوصی و دولتی از لحاظ مالی حمایت شوند و موانع فرهنگی و دیگر و موانع پیش‌رو جهت کارآفرینی زنان حذف شوند، منجر به کارآفرینی و ایجاد اشتغال به صورت مسقیم (کار در مراکز اقامتی، رستوران‌ها، صنایع دستی و ...) و غیر مستقیم (کشاورزی و دامداری) می‌شود همچنین نیاز گردشگران به کالا و خدمات نهایی خود محرکی است که منجر به تولید محصولات ثانویه و تکمیلی می‌شود. از طرفی زنان با نوآوری و خلاقیت حس تمایز و لذت را در بین گردشگران ایجاد می‌کنند که این خود منجر به افزایش تکرار گردش در بین گردشگران می‌شود. در این صورت هم از مهاجرت روستایی کاسته می‌شود و هم زنان روستایی فرصتی می‌یابند تا از این طریق جایگاه اجتماعی خود را در جامعه دوباره بازسازی نمایند این روند در صورت راهبری مناسب منجر به توسعه اقتصادی، فرهنگی-اجتماعی و محیطی می‌شود و توسعه این سه اصل باعث توسعه پایدار روستایی و در نهایت توسعه پایدار ملی می‌شود.

نتایج تحقیق نشان داد که هر چهار فرضیه اصلی تحقیق مبنی بر اینکه بین کارآفرینی گردشگری زنان روستایی با صنایع دستی، خدمات، محصولات تولیدی و آداب و رسوم رابطه معنادار و مستقیم وجود دارد. در این خصوص رابطه بین کارآفرینی گردشگری زنان روستایی با صنایع دستی در سطح خیلی ضعیف (ضریب همبستگی برابر با ۰/۰۸۱)، با خدمات در سطح ضعیف (ضریب همبستگی برابر با ۰/۲۶۸)، با محصولات تولیدی در سطح متوسط (ضریب همبستگی برابر با ۰/۴۰۷) و با آداب و رسوم در سطح نسبتاً قوی (ضریب همبستگی برابر با ۰/۶۱۹) می‌باشد. در خصوص اثرگذاری آن‌ها هم می‌توان گفت که در حالت مستقیم به ترتیب آداب و رسوم (ضریب آلفا برابر با ۰/۵۳)، محصولات تولیدی (ضریب آلفا برابر با ۰/۱۷)، خدمات (ضریب آلفا برابر با ۰/۱۱) و صنایع دستی (ضریب آلفا برابر با ۰/۰۵) و در حالت غیرمستقیم هم خدمات (ضریب آلفا برابر با ۰/۷۳) مهم‌ترین عوامل در کارآفرینی گردشگری زنان روستای وکیل‌آباد اردبیل می‌باشند. اما تنها اثرگذاری دو عامل محصولات تولیدی و آداب و رسوم، از نظر آماری معنادار می‌باشد P-values به دست آمده کمتر از ۰/۰۵، در نتیجه برای بهبود کارآفرینی گردشگری زنان روستای وکیل‌آباد اردبیل بایستی روی این دو عامل تمرکز بیشتری شود. در همین خصوص و با توجه به یافته‌ها و نتایج تحقیق پیشنهاداتی جهت بهبود کارآفرینی گردشگری زنان روستای وکیل‌آباد اردبیل ارائه می‌گردد. لازم بذکر است که در بحث بهبود کارآفرینی گردشگری زنان روستای وکیل‌آباد اردبیل عوامل گوناگونی دخیل هستند، در کنار تأکید و توجه به عواملی که اثرگذاری معناداری دارند، نباید از دیگر عوامل غافل ماند. در راستای یافته‌های پژوهش، پیشنهادهای زیر ارائه می‌گردد:

- ✓ برگزاری دوره‌های آموزشی با حضور مروجان و کارشناسان صنعت گردشگری و کارآفرینی جهت آگاهی بخشی زنان از فرصت‌های موجود در منطقه برای کارآفرینی، افزایش آگاهی از نیازهای گردشگران و نحوه شروع کار، آموزش طرح‌ها و مدل‌های جدید صنایع دستی که توانایی رقابت در بازارهای خارجی را داشته باشند؛
- ✓ حمایت‌های مالی بخش‌های خصوصی از زنان کارآفرین روستایی مثل ایجاد کارگاه‌های صنایع دستی، تهیه دستگاه‌های خشک‌کن و بسته‌بندی محصولات برای زنان کارآفرین؛
- ✓ حمایت‌های مالی بخش‌های دولتی مثل ارائه تسهیلات بانکی با بهره پایین‌تر و مهلت بازپرداخت بیشتر؛
- ✓ حمایت‌های عاطفی خانواده از زنان و دختران و کمک و همراهی با آن‌ها در انجام کارهای اداری چون گرفتن وام و تسهیلات بانکی و... و عدم ممانعت مردان از حضور زنان در عرصه کارآفرینی؛

- ✓ بازاریابی برای محصولات تولیدشده و ایجاد بازارها و نمایشگاه‌های مختلف جهت ارائه محصولات و صنایع‌دستی زنان، فراهم کردن امکان صدور محصولات تولیدشده توسط زنان در سطح منطقه‌ای، ملی و حتی بین‌المللی و حذف دلال‌ها و واسطه‌هایی که محصولات تولیدی زنان روستایی را به قیمت ناچیز می‌خرند؛ و
- ✓ ارتقا فرهنگ منطقه در مورد حضور زنان در بازار کار و عرصه‌های گردشگری.

منابع

- احمدی، سمیه و صلاحی‌مقدم، نفیسه. (۱۳۹۲). کارآفرینی زنان روستایی از طریق گردشگری روستایی و نقش آن در توسعه روستایی. اولین همایش ملی مدیریت گردشگری، طبیعت گردی و جغرافیا، همدان، دانشگاه شهید مفتاح.
- ایمنی‌قشلاق، سیاوش؛ خانی، فضیله و هاشمی، سیدسعید. (۱۳۹۱). نقش گردشگری در توسعه کارآفرینی زنان روستایی (مطالعه تطبیقی: روستای کندوان و اسکندران شهرستان اسکو). جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، ۱۰(۱): ۱۸.
- بخشی‌زاده، حسن. (۱۳۸۷). بررسی امکان برنامه‌ریزی گردشگری روستایی در روستاهای شهرستان اردبیل (مطالعه موردی: روستای وکیل آباد). پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه محقق اردبیلی.
- پاپلی‌یزدی، محمد حسین و سقایی، مهدی. (۱۳۹۳). گردشگری (ماهیت و مفاهیم). تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها. انتشارات سمت. چاپ اول.
- جوان، فرهاد و برزگر، صادق. (۱۴۰۳). تبیین پیشران‌های کلیدی مؤثر بر تحقق‌پذیری گردشگری جامعه‌محور در توسعه روستاهای پیراشهری کلانشهر رشت. توسعه فضاهای پیراشهری، ۶(۴): ۳۷-۵۴.
- جوان، فرهاد، حسنوند، علی و عارف‌نژاد، محسن. (۱۴۰۳). شناسایی تأثیرگذارترین و تأثیرپذیرترین عوامل توسعه گردشگری روستایی در راستای اقتصاد پایدار. پژوهش‌های جغرافیای اقتصادی، ۵(۱۵): ۸۴-۹۸.
- حبیبی‌کوشکوهی، حسن، منشی‌زاده، رحمت‌اله، و رضویان، محمدتقی. (۱۳۹۸). تبیین نقش گردشگری در کارآفرینی نواحی روستایی (مطالعه موردی: روستاهای شهرستان املش و رودسر). مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی، ۱۴(۲) (پیاپی ۴۷): ۳۰۵-۳۱۹. SID. <https://sid.ir/paper/175998/fa>
- خانی، فضیله. (۱۳۹۰). تحلیل جنسیتی از درک آثار گردشگری روستایی (مورد مطالعه: روستاهای کن سولقان در شمال غرب تهران). توسعه روستایی، ۴(۴). SID. <https://sid.ir/paper/469025/fa>
- دادورخانی، فضیله، رضوانی، محمدرضا، ایمنی قشلاق، سیاوش، و بوذرجمهری، خدیجه. (۱۳۹۰). تحلیل نقش گردشگری در توسعه ویژگی‌های کارآفرینانه و گرایش به کارآفرینی در بین جوانان روستایی (مطالعه موردی: روستای کندوان و اسکندران شهرستان اسکو). پژوهش‌های جغرافیای انسانی (پژوهش‌های جغرافیایی)، ۴۳(۷۸): ۱۶۹-۱۹۵.
- رحمتی، منصور. (۱۳۹۸). بررسی چشم‌اندازها و چالش‌های گردشگری روستایی استان اردبیل (مطالعه موردی: روستای سردابه). اولین کنفرانس بین‌المللی گردشگری (مطالعه فرصت‌ها و چالش‌های توسعه گردشگری با محوریت استان اردبیل).
- رضوانی، محمدرضا، مرادی، مهرنوش. (۱۳۹۱). امکان‌سنجی توسعه گردشگری با رویکرد سیستمی در روستاهای حاشیه کویر میقان اراک. اقتصاد فضا و توسعه روستایی، ۱۱(۲) (پیاپی ۲): ۴۰-۱۵. SID. <https://sid.ir/paper/476540/fa>
- رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا و سجاسی‌قیداری، حمداله. (۱۳۹۳). توسعه روستایی با تأکید بر کارآفرینی؛ تعاریف، دیدگاه‌ها و تجربیات. انتشارات سمت، چاپ سوم.
- سجاسی‌قیداری، حمداله؛ رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا و مهدوی، داود. (۱۳۹۵). توسعه پایدار کارآفرینی گردشگری با تأکید بر مناطق روستایی. انتشارات سمت، چاپ اول.
- شریف‌زاده، ابوالقاسم و همایون مرادنژاد. (۱۳۸۱). پایدار و توریسم روستایی. ماهنامه اجتماعی اقتصادی جهاد. ۱۵۱-۱۵۰.
- شریفی، امید و عادل، محسن. (۱۳۹۰). عنوان فارسی: تحلیل عاملی موانع موجود در زمینه کارآفرینی زنان کشاورز از دیدگاه زنان نمونه کشاورز منطقه جیرفت و کهنوج (عنوان عربی: التحليل السببي للعوائق التي تعترض إيجاد فرص العمل للنساء المزارعات من وجهة نظر النساء المزارعات النموذجيات بمنطقة جیرفت و کهنوج). مجله تحقیقات زنان (مجله مطالعات زنان)، ۱۵(۱)، ۱۱۲-۱۲۵. SID. <https://sid.ir/paper/133236/fa>
- صدموسوی، میرستار، و دخیلی کهنمویی، جواد. (۱). درآمدی بر برنامه‌ریزی تفریحگاه‌های جهانگردی. مجازی، ۱۱(۱)، ۲۵-۳۹. SID. <https://sid.ir/paper/487526/fa>

- طالب، مهدی، میرزایی، حسین، و بخشی‌زاده، حسن. (۱۳۸۹). برنامه‌ریزی تعاملی گردشگری روستایی با رهیافت ارزیابی مشارکتی روستایی مورد مطالعه روستای وکیل آباد «سردابه». پژوهش‌های جغرافیای انسانی (پژوهش‌های جغرافیایی)، ۴۲(۷۱)، ۱۹-۳۴. <https://sid.ir/paper/475963/fa> SID.
- عبدی، معصومه. (۱۳۹۵). بررسی نقش زنان در توسعه کارآفرینی گردشگری (مورد مطالعه: شهرستان بروجرد). دانشگاه هنر اصفهان. مدیریت جهانگردی. وزارت علوم تحقیقات و فناوری.
- قناعی، مهیا. (۱۳۹۳). گردشگری روستایی؛ مفهوم، اهداف، انواع و جاذبه‌ها.
- کاویانی، ابوطالب، رحمانی، بیژن، رضویان، محمدتقی، و علیپورنخی، عباس. (۱۳۹۷). ارزیابی نقش و تاثیر توسعه فضای کسب و کار کارآفرینی گردشگری در جهت دستیابی به توسعه پایدار روستایی (نمونه موردی: دهستان استرآباد جنوبی در شهرستان گرگان). نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی (جغرافیای انسانی)، ۱۰(۲)، ۲۵۱-۲۷۵.
- کریمی، سعید. (۱۳۹۳). نقش کارآفرینی در توسعه روستایی، مجموعه مقالات دومین همایش بین‌المللی توسعه روستایی. مشهد.
- مراد علیان، ماریا و امینی، ایمان. (۱۳۹۶). بررسی تأثیرگذاری کارآفرینی زنان روستایی بر جذب گردشگر و قصد تکرار گردشگری. همایش ملی بررسی راهکارهای مدیریت توسعه کارآفرینی روستایی در ایران. <https://civilica.com/doc/635832>
- مرادی، حوریه، جوان، فرهاد، امرایی، سپیده و بیرانوند، مریم. (۱۳۹۹). اثرات کارآفرینی روستایی در توسعه فضاهای پیراشهری شهرستان کرمانشاه. اقتصاد فضا و توسعه روستایی، ۹(۳۴)، ۶۳-۸۲.
- مرکز آمار ایران (۱۳۹۵). نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن استان اردبیل سال ۱۳۹۵.
- مقصودی، منیژه و رحیمی، عباس. (۱۳۸۱). مقصودی، منیژه، و رحیمی، عباس. (۱۳۸۷). روش ارزیابی مشارکتی روستایی: مطالعه موردی چهار روستا در منطقه «اوان» از استان قزوین. روستا و توسعه، ۱۱(۲)، ۹۱-۱۱۸.
- ملاشاهی، غلام عباس و تبریزی دخت‌فرد، النا. (۱۳۹۳). اهمیت کارآفرینی و نقش آن در توسعه جوامع روستایی. فصلنامه نظام مهندسی کشاورزی و منابع طبیعی. ۱۲(۴۴). magiran.com/p1311866
- مهدوی، داوود. (۱۳۸۱). نقش توریسم در نواحی روستایی پیرامون شهرها و ارائه مدل استراتژیک (مطالعه موردی دهستان لواسان کوچک). پایان نامه کارشناسی ارشد جغرافیا. دانشگاه تربیت مدرس.
- Akrivos, C. Reclitis, P. & Theodroyiani, M. (2014). To uris Entrepreneurship and the Adoption of sustainable resources the Case of Evritania prefecture, procedha-social and behavioral Sciences 148, 378-382. <https://doi.org/10.1016/j.sbspr.2014.07.056>
- Duarte, D. & Pereira, A. (2018). The role of women in rural tourism: a study in the Planaltina, Rajadinha de circuit Federal Districcts, <https://dij.org/10.7784/rbtur.v12i3.1446>.
- Koutsou, S., Notta, O., Samathrakakis, V. & Partallidou, M. (2009). Women Entrepreneurship and Rural Tourism in Greece: Private Enterprises, and Cooperatives. south European society and politics 14(2):191-209. <https://doi.org/10.1080/13608740903037968>
- Kulekci, A., Bulut, Y. & Sezan, L. (2012). The Role of Women in Rural Tourism, the sample of Gaziler vilege (Bardiz), Erzurum, Turkey, journal of food Agriculture & Environment, cilt 2(10), 1314-1319. <http://www.isfae.org/scientificjournal.php>.
- Zhou, I. & Song, H. (2017). social capital and entrepreneurial mobility in earlystage tourism development: A case from rural China (2017). Doi.org/10/1016/ tourman. 2017.06.027